

A-12014

K U L T U U R I K Ü S I M U S I

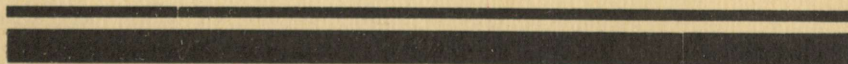
2

HARRI MOORA

**DEMOKRAATIA
RAHVUSLIKU KANDEJÕUNA**

Ü V L

160 938

A - 12014

ÜVL-I KULTUURTOIMKONNA TOIMETUSED
KULTUURIKÜSIMUSI II

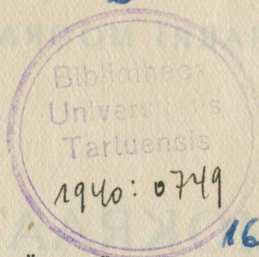
HARRI MOORA

DEMOKRAATIA
RAHVUSLIKU KANDEJÕUNA

28517.

EESTI ÜLIÕPILASTE SELTSIDE VILISTLASKOGUDE
LIIDU KIRJASTUS TARTUS 1940

2

160938

ÄRATRÜKK EÜS. VELJESTO ALBU-
MIST „VÕIM JA VAIM“ 1940.

A-12014

O./Ü. „Ilutrükk“, Tartu, 1940.

Elame praegu ajal, mis on sama pöördeline, nagu olid seda meie vabariigi sünniaastad. Nagu siis, on ka praegu jälle maailma väline korraldus murdumas ja käib ühtlasi terav võitlus uute sisemiste ühiskondlikkude vormide kujunemise ümber. Ka meie väike riik on juba kaasa tõmmatud käimasolevate ümberkujunemiste keerisesse. Sündmused on asetanud küsimuse alla mõnedki tõekspidamised ja lootused, millest oleme kinni hoidnud ja millega oleme harjunud enam kui kahe iseseisvuse aastakümne jooksul. Olu-korras, kus paljud meie senised sihid kipuvad tumenema, on hädapärane endale selgitada endiseid ja edaspidiseid ees-märke, otsida pidepunkte, mis aitaksid kindlustada meie olukordi nii sisemiselt kui väliselt. See on nüüdsel üllatuste-ajal muidugi raske ja võiks paista lootusetunagi. Ometi on ilmne, et passiivne lahendusist kõrvalehoidumine ja abitu edasitriivimine ainuüksi hea lootuse peale meie tulevikku kõige vähem kindlustab.

Meie rahva iseseisvakssaamise tausta moodustab Maa-ilmasõjaajastu. See murdis Euroopa suured imperialistlikud isevalitsusriigid ja viis võidule demokraatiad. Selle suure ja verise heitluse tagajärjeks oli ms. rahvuste enesemäära-misõiguse maksvuselepääs ja hulga suuremate ja vähe-mate rahvuste vabanemine. Ühtlasi päästis see sõda suures osas Euroopas paisu tagant valla kaua hellitatud lootused kodanikuvabaduste teostumiseks. Maailmasõda oli ses mõttes õige mitmeti tõeliseks vabastussõjaks. Eestil järgnes Maa-ilmasõjale Vabadussõda, kus meil õnnestus endid lahti rapu-

tada kaosesse sattunud Vene kolossist ja seega ühtlasi alalhoida äsja saavutatud kodanikuvabadused, mis enamlik diktatuur omal maal ära muserdas.

Me tuletame tihti oma Vabadussõja, meie rahva uueaja jõulisima tõusu ja tahteteostuse vaimu meelde ja lootame seda edasi kanda ja jäädvustada. Aga näib, et me seejuures endile kaunis vähe aru anname, milles see vaim õieti seisnes ja mis seda sügavamalt kandis. Paistab, et selle all tavalisest mõistetakse vaid sõjalist vaprust ja tahet võidelda oma riikliku iseseisvuse eest. Unustatakse aga sageli, et Vabadussõda ja sellele järgnenud esimesed iseseisvusaastad — nimetan mõlemaid kokku lühidalt iseseisvuse algusajaks —, et need mitte ainult ajalisel, vaid vaimseltki olid maailmasõja lasteks. Unustatakse, et Vabadussõda ja iseseisvuse algusaastaid ei kandnud ainuüksi tung riikliku iseseisvuse järele, vaid ka veendunud tahe teostada äsja koitnud isiku- ja kodanikuvabadusi, ehitada paremat ning õiglasemat korda ja maailma kui oli olnud see, kus olime elanud õndsas tsaaririigi poolfeodaalses Balti äärekeses. Neid mõtteid ei kandnud mitte ainult meie juhtivad pead, vaid, nagu võib öelda otseste mälestuste järgi, olid neist haaratud laialdasemadki kihid, alates vabatahtlikena rindele läinud kooli- ja üliõpilasist ning muist haritlasist kuni mõtlejate talumeeste ja töölisteni. Niisama põhjatu ja võimatu, nagu oli parunite „hartsogiriigi“ ülesupitamine, oleks olnud tol ajal kas või ainult jutlustada mingit tagurlist, sunnivõimule tuginevat Eesti rahvusriiki. See oleks olnud tolle aja mõtte- ja aatesuunale täiesti võõras ja vastuvõetamatu.

Eesti iseseisvuse algusaja veenete keskseimaks loominguks ja väljenduseks oli meie riigi esimene põhiseadus ja sellega maksma pandud riigikord, isiku-, kodaniku- ja rahvusvabadused ja õigused, mis oma avaruselt palju midagi enam soovida ei jätanud. Tuletagem ainult meelde, et vaatamata äsja lõppenud veristele võitlustele ja loitnud vihale meie iseseisvuse vastaste ja põliste vaenlaste, enamlaste ja

balti parunite vastu, võimaldas meie riigikord neil tegelikult üsna koduselt siin elada ja kaunis vabalt endid ka avaldada. Nii suur oli meil tollal aukartus vabaduste ees!

Ma ei soovi asuda jälgima iseseisvuse algus-aja vaimu ja taotlusi mitmesugustel erinevatel elualadel. Ainult ülikooli ja akadeemilist elu kui meile kõige lähemat olgu ses suhtes veel puudutatud. Riikliku iseseisvuse saavutamise ja võimalikuks ja vajalikuks saanud kõrgema eestikeelse hariduse ja teadusliku töö põhjendamisel seisis loomulikult esikohal nõue juhtida seda sisemise iseseisvuse ja meie eripärasuse teele. Mida teadusliku töö alal sisuliselt saavutati, mis veel soovida jäänud, pole siinkohal vaja arutada. Meid huvitab siin ainult see üldine vaimus, mis ei millestki loodud noores ülikoolis suudeti kujundada. See oli tõsine töö ja tõe vaim, millele lisandus akadeemilise vabaduse austus ja tolerantsus tõekspidamiste vastu, samuti üleolu väikestest argipäevakäradest. See lõi kiiresti tuseda põhja meie ülikoolielu traditsioonidele ja aitas suuresti kaasa jäävaid väärtusi taotlevat teaduslikku tööd soodustava õhkkonna tekkimisele. Seda on ms. mitmed Tartus töötanud välismaade teadusmehed meie ülikooli kohta vastandina mõnelegi teisele noorele ülikoolile suure tunnustusega ära märkinud. Meil endil pole seda aga küll kahjuks kõigil pool ja alati õigesti mõistetud. Seegi vaimus juurdus iseseisvuse algus-aja tõelises respektis õiguste ja vabaduste ees.

Ülikooli asutamisele järgnes ka selle ü m b e r elav vaimne ehitustöö. Meenutame hulga akadeemiliste seltside asutamist ja selles nähtavat väljaspool ülikooli ametlikku tööraami esinevat värsket algatustahet ja isetegevust.

Kui ülikool ise tuli luua alusest peale, päris eesti üliõpilaselu eelnenud ajast õige tugevad valmid vormid ja traditsioonid. Aga siingi püüdis see loomisrõõmus aeg saavutada uut, soovides kõigepealt vabaneda endisajal juurdunud baltisaksa vaimu domineerimisest. Rajati rida täiesti uut laadi ühinguid nn. „maakondlike kogude“ näol või püüti uute

korporatsioonide ja seltside asutamisega anda senistele vormidele uuele vabale vaimule vastavat sisu.

Hilisem aeg on järgnenud elamuste mõjul nimetanud paljut meie iseseisvuse lähteastate taotlusist naiivseks, hakates eriti poliitiliste võitluste tuhinas mõnele isegi halvustavalt tagasi vaatama. Nii oleme hakanud nende aastate tõeks-
pidamistesse mõnikord suhtuma teataval määral häbelikult ja püüdnud neid meenutades teha veidi üleolevat nägu. Mis-
suguse aja tegudes pole aga tagantjärele vaadates vigu ja mis-
suguse aja tööd ei pea järgnevad põlved parandama? Ei tarvitse siiski kahelda, et kui kord meie iseseisvuse sünni-
aastaist ollakse lahutatud vajalise distantsiga, neid mõneski suhtes õiglasemalt ja täielikumalt mõistetakse kui teeme seda
meie oma liigläheduse tõttu. Iseseisvuse algus-aastad olid ju, nagu öeldud, reaktsiooniks eelnenud umbsele poliitilisele ja
vaimsele survele ja sattusid niisugustena juba puht inertsil mõjul mõnesse vastupidisesse liialdusse. Nende saavutused
teostusid mitte orgaanilise arengu viljana, vaid suure kiirusega, mõnigi kord peaaegu plahvatuslikult. Seetõttu olid
mõnedki ebaõnnestumised möödapääsmatud. Kahtlemata arvustab tulevikki selle aja vigu ja nõrkusi. Aga ma usun
kindlasti, et ta ühtlasi ei või jätta hindamata selle üldist sügavat idealismi ja ausat jagamatut vabadustahet ning otse-
kohest soovi luua senise korra asemele uut ja paremat, mis oleks vältinud endist õiglusetust ja läbielatud kannatusi.
Samuti arvan tulevikku kord möönvat, et seda aega kandis usk nii rahvaste kui üksikinimeste loovaisse võimetesse ja
headesse püüdlustesse. Tol ajal loodeti siiralt, et üksik indiviid töötab mitte ainult omakasust aetuna, vaid et ta on
valmis teotsema ka ühiskonna kasuks, ilma et seda tarvitseksid igakord riikliku võimu esindajad kviteerida kiitus-
kirjade või säravate aumärkidega.

Suur, vist suurim osa iseseisvuse algus-aja algatusist on püsinud ja areneb edasi. Aga ometi varises tõsielus järgneva kümnekonna aasta kestel väga palju selle lootusist ja nimelt

just parimaist, idealistlikemaist põhimõttest. Just viimane asjaolu põhjustas sügava ja üldise pettumuse leviku, mis ajuti ei lubanud näha ka enam kõike positiivset, mis see aeg on meile pärandanud.

Millest ja kuidas see tagasilööki tuli, sellest pole siin vaja lähemalt kõnelda. On ju üldiselt teada, kuidas vaatamata järgnevat aastat tehtud intensiivsele ülesehitustööle selle kõrval isiklik või kild- ja erakondlik omakasualus, vastastikune sallimatus ja hoolimatu mustamine, isegi mitteausus, tõusid nii kõrgele, et ähvardasid kogu ühiskondliku kehendi laostada ja seda kandvat moraali mürgitada. Kõigil on ka mees, kuidas selle vastu tekkis reaktsioon ja kuidas see siis üldise majanduskriisi peale tulles moondus vapsluse näol mingiks rahvavalitsuse mõtte endatapu-psühhoosiks. Järgnes kuue aasta eest 12. märtsi pööre. Ja me mäletame, kuidas kõik demokraatia alusel seisvad ringkonnad seda tervitasid.

12. märtsi pöördel on kahtlemata suur teene, et meie ühiskondlik elu lõplikult ei langenud haiglasse äärmusse. Järgnevat Eesti sisekorra ümberkujundamist on juhtinud otsekohene tahe ära hoida eelmisel ajajärgul ilmnenuid pahesid ja soov saavutada nii riigi kui rahva tugevamat sisemist liitumist. Ma ei mõtle hakata üksikult arutama ega kaaluma selleks astunud samme, püüan üsna lühidalt meelde tuletada iseloomulikuid juhtivaid soove ja kokku võtta mõned tulemust. Kuigi oli ilmne, et meie demokraatia kriisile pidi järgnema teatav korrektiivide tegemine senisesse korda ja et kontrolli suurendamiseks siiani kehtinud vabaduste tarvitamise üle pidi viimastes tehtama mitmeid kärpeidki, on meis üldiselt võtnud maad arusaamine, et arstimid siin kujunesid kangemaks, kui seda oli põhjustanud haigus ise. On selgunud, et seekordki on meil ühiskondlike pahede vastu üles paistunud meeletulised jõud viinud oma hoos kaugemale tagasi, kui see oleks olnud hädavajalik.

Nagu öeldud, on nüüdse korra kujundamisel peamiseks

juhtmõtteks olnud soov teha meie riiklikku ja ühiskondlikku kehandit terviklikumaks ja tugevamaks. Selle eesmärgiga on püütud vältida kõike, mis on arvatud seda endisel ajal olevat lõhestanud ja killustanud. On kõigepealt üsna tunduvalt kärbitud või kontrolli alla seatud nii ühiskondlike, eriti poliitiliste rühmituste kui ka üksikisiku vabadusi ja avaldusõigusi. Nii on märkimisväärselt muutunud ühingute-, sõna-, trüki- jt. vabadused. Sisetülide ärahoidmiseks hakkas maksma nn. „vaikiv olukord“. Nüüdset suunda iseloomustab vastupidiselt iseseisvuse algus-aja mõtlemisviisile üldse rõhutatud umbusaldus nii üksikisikute kui rühmituste enesealgatusliku ühiskondliku mõtlemise ja teotsemise vastu. See pärast on viimased üsna laias sektoris seatud riigivõimu hoolduse alla või koguni asendatud juhtimisega keskusest. Nime tas ju eelmine peaminister uut korda „juhitavaks demokraatiaks“ selge rõhuga esimesel sõnal. Ja me näemegi, et juhitavuse printsiip on viidud järjekindlusega kõigi elualade organisatsiooni. Meelsuse kasvatamiseks ja mõtlemisviisi suunamiseks kutsuti ellu riiklik propagandatalitus. Olgu veel meenutatud, et nüüdse suuna eesmärkide asetamisel kui ka üksikalade korraldamisel arvestati peale oma kogemuste ja hädade enam või vähem teadlikult ka väliseid ideoloogilisi voole, eriti ka mõnede suuremate riikide eeskuju, kelle rahvavalitsuslik kord ühtaegu meie omaga kriisi sattus.

Oleks ühekülgne ja ülekohtune mitte näha mõndagi positiivset ja edasiviivat, mis nüüdse korra ajal on saavutatud paljudel aladel. Samuti ei tohi kergel meelel arvustada ilmsiks tulnud puudusi. Sellest hoolimata ei saa salata, et kõigi püüete peaeesmärk, tugev ja eluvõimas rahvastervik, on jäänud saavutamata, ja viimasel ajal on üha enam levimas veene, et see senises sihis jätkatava tegevusega edaspidigi pole saavutatav. Me tunneme, et vaatamata kõigile meie ühiskonna liitmiseks tarvitusele võetud välistele abinõudele ja jõupingutustele, pole suudetud meie rahva sise-misi jõude ühisele kokkukõlalisele tegevusele, aktsioonile, viia.

Olles üldsuse heaolu nimel piiratud oma võimalustes endid igakord spontaanselt avaldada, on need tegelikult palju oma aktiivsusest kaotanud ja nende tung üldsuse huvidele kaasa töötada on loidunud. Rahva laialdaste jõudude eluvõimsus ilmneb ju kõigepealt ergas algatustahtes ja -rõõmus. Selle langust ja tuimumist ei näe ainult vaimsel alal, vaid sama nähtuse üle kaevatakse ka majanduslik-kutsealaliste organisatsioonide tegevuses. Meie lootused ja pilgud suunduvad üha enam vaid juhtiva keskuse poole, oodates sealt kas luba või käsku, et midagi üritada. Pole mitte ainult algatustahte loidunud, vaid, mis veel pahem, on võtnas maad ka meelsus, mis peab targemaks ja kasulikumaks end ja oma mõtteid üldse mitte avaldada; avaldustes, niipalju kui neid ilmnebki, on kadumas julge otsekoheus. Samal ajal tekitab nii mõnigi aktsentueeritud esinemine tahtmatagi küsimuse, ons see siiras? — Kuigi me põhimõtteliselt pole loobunud demokraatlikust eesmärgist, pole pikale veninud „vaikiv olukord“ vähimatki teinud rahva kasvatamiseks ja jõudude arendamiseks ses suunas. Sest ilma osavõtuta ühiskondliku elu kujundamisest ei vii rahvast sellekohases kasvatuses edasi ei suuna nimetus ega paljad kõned. Lootused, et vaikuses sisemised lahkarvamused hajuksid, on olnud petlikud. Meie akadeemiline haritlaskond näit. on lõhenenud teravamini kui varemalt. Meie ühiskonna eri kihtide ja osade arusaamad ning mõtted on kujunenud ebaselgeiks ja killunenuiks, on, nagu öeldakse, atomiseerunud. Ametliku propaganda katsed nende koondamiseks ühisesse tulipunkti ja nende suunamiseks on jätnud üldsuse külmaks. See kõik kokku ilmutab muud kui rahvusliku vaimujõu terviklust, tugevust ja värs-kust.

Kui ses suhtes varemini veel võis olla kahtlust, andis meie riigi poolt möödunud septembris läbielatud välispoliitiline kriis selle kohta selge ja ühemõttelise vastuse. Iga ehitus või süsteem ilmutab ju loomulikult kõige paremini oma tugevust eriti katsumisaegadel. Ja rahvaste sisemine

kokkühoid ja üksmeel avaldub kõige nähtavamalt välise pinge päevil. Meil ei ilmnunud nüüd aga kuidagi, et meie rahvuslik ühtehoidumine oleks olnud tugevam kui varemini. Meie vaikumisjärgus tummaks harjunud kodanik vaatas jahmunult ja nõutult ümber ja otsis vastust kõikjalt väljast, mitte aga enda ja oma rahva moraalseist tagavaradest. Polnud määrgata mingit lähenemist üksteisele. Meie mõtted rändasid abitud otsiskledes ja kobades ennemini laiali. Ei kuulnud ühtki sooja, ühendavat ja enesetunnet tõstvat sõna. Mitte niipalju see, mis toimus — seda mõistsime kõik kui paratamatust — vaid see, kuidas meie üldsus kõike vastu võttis, oli igale eestlasele, kelle süda vähegi kaasa oli tuksunud oma rahva püüdlustele, masendav. Selle surutise vari saadab meid aga edasi kõige juures, mida oma tulevikust mõtleme.

Mis saab edasi? — on kõiki painav küsimus. Noh, lohutame endid, on vaja päästa riiklik iseseisvus, päästa iga hinna eest, sest see on rahva ja ühiskonna kõrgeim ja väärtuslikem saavutus. Ja siis, siis saame juba edasi sama visaduse varal, mis meie rahvast seni on kandnud. See on praegu meie ametlik tulevikuprogramm. Kahtlemata on need soovid üldiselt meie kõigi lähemaks eesmärgiks, milles palju eriarvamusi ei saa olla ja millele meist keegi vastu ei räägi. Aga kuna rahvas ei ela ainult lähemale tulevikule, ka mitte kümnele või mõnekümnele aastale, ei lepi ka ta mõtte ainult lähema eesmärgiga, vaid otsib ja sihhib kaugemale ja kõrgemale. Ja eriti just praegusel ajal, kus aimatakse, et meid võivad oodata suured sisemised kui välisedki jõukatsumised, küsitakse endalt, milleks kõik meie vaev ning püüded ja mis kannustaks ja liidaks meie väikesi jõude, et kõigele tulevasele vastu panna. On ilmne, et paljas lohutamine minevikus kestetud raskustega ega ka mingi suurstlemine ega enese ülespuhumine suurte eeskujul meie jõude, tahet ega usku ei kasvata, meid rahvaks ei liida ega anna meie püüdlustele kaugemat mõtet, mis ainuüksi suudab üle aidata võimalikest katsumistest ja kannatustest.

Näib, et just viimane välispoliitiline vapustus, mis meid on seadnud silm silma vastu võimalusega seista uue võitluse ees Eesti rahva elu ja elumõtte pärast, on meil ühtaegu mitmesugustesse ringkondadesse kuuluvate inimeste juures, kes püüavad oma rahva töö ja püsimise mõtet näha kaugemale homsest päevast, suunanud usu uue jõuga tagasi vanasse demokraatlikku ühiskonnaideaali. Vähemalt ühes osas meie haritlaskonnast on mõtted ja otsingud, selle järele kui need vahepeal on teinud teatava ringi kõrvale ja omandanud uusi kogemusi, tagasi pöördumas sama demokraatliku ühiskonnakorralduse juurde, mis iseseisvuse alguses suutis meie rahvast ühendada ja teda võidule ning ülesehitavale tööle viia, kuigi see rahvas tol ajal oli alles väliselt kasvatamata amorfne mass. Tõsi küll, suuremalt osalt veel kas ei taheta tunnistada meie sisemist jõuetust või ollakse alles liialt endise demokraatliku korra lõpul läbielatud pettumuste tõttu selle vastu tõusnud agitatsiooni ja meeolulainetuste mõju all. Aga ma ei suuda näha, et meie rahval olukorras, millesse nii väliselt kui sisemiselt oleme jõudnud, muud tõeliselt edasiviivat tähist võiks olla. See demokraatia, kuhu peaksime püüdma, oleks pärast vahepealseid kogemusi muidugi mõneski suhtes midagi muud kui see, mis kujunes iseseisvuse alguses. Ometi peab see olema rahvavalitsuslik kord ilma jutumärkideta, mis annaks meie rahva kõigile positiivseile jõududele ja tungidele mitte ainult vabaduse ja võimaluse, vaid ühtlasi ka huvi ning rõõmu endid avaldada ja eesmärgi, kuhu püüda.

Ma pole tegelik poliitikamees ega saa seepärast hakata arutlema uue rahvavalitsusliku korra võimaliku teostamise üksikasju. Esitan veel vaid mõned üldiselt selle poolt kõnelevad mõtted.

Suured rahvad ja riigid taotlevad loomulikult peale kõige välist suurust ning tugevust ja see vaimustab ja kisub kaasa nende masse. Meie riik on väike ega saa seepärast kunagi rajada midagi oma välisele suurusele. Me oleme saa-

nud ja saame kahtlemata edaspidigi suuremailt „tõugata“ ning peame seda sallima. Et me väikerahvas oleme, poleks ju tõepoolest vaja eriti meelde tuletada, kui me seda mõnigi kord tegelikult poleks unustanud ja ilma endale õieti aru andmata taotelnud suurte jõukulutustega väliseid dimensioone ja efekte. Nendele rajatud enesetunne ja teadvus on aga paljas seebimull, mis mõne suure naabri ainsal liigutusel haihtub, jättes järele ainult pettumuse ning jõuetustunde ja kutsudes esile soovituile koguni teatavaid vastupidiseid reaktsioone. Ega need paljud hiljuti välja rännanud eestnimelised või äsja eestistatud nimedega ümberasujad lihtharitlastest kolonelideni kõik polnud kadakad. Vaid nad olid suurelt osalt just ka niisugused kergelt ülespuhutud hürraa-eestlased, kelle kodanikuteadvus oli valesti rajatud välisete lootustele. Tundes endid meie riigi mõningasse kitsikusse sattumisel oma kodanikukõlbluses lõõduina, kasutasid nad juhust siirduda suurde, olgugi hädaohustatud riiki. Samuti on uskumatu, et need meie pahempoolsed, kelle arv mõõdunud sügisest peale näitab sigivust ja kelle lootus idast valguse saabumisse avaldab elustumist, oleksid olnud algselt peale kõik halvad eestlased ja ületikkujad. Nende hulka on suurendanud mõnigi noorur, kes, olles hea isamaalasena uskunud meie väliste võimaluste illusioonidesse, viimaste varisemisel on alateadlikult klammerdunud teise suurusesse ja jõusse, olgu need nii idamaised kuitahes. Väikerahvana võime oma tulevikuväljavaated ehitada ainuüksi sisemisele jõule ning tublidusele ja vaimsele suurusele. Selle, mis meie riik oma väliselt kapatsiteedilt kodaniku silmis suurte eespuudu jätab, peame, kui me ei taha, et meie kodanikke valdaks alaväärsustunne, kompenseerima avaramate vabadustega, kõrgema haridustasemega, suurema õiglusega ja parema sotsiaalse heaoluga. Vaadake teisi vabu väikeriike, Šveitsit, Soomet, Skandinaavia maid. Nemadki saavad praegusel ajal suuremailt „mükse“. Sellest hoolimata käib nende kodanik püsti päi, sest vaatamata väikesele ruutkilomeetrite ja ini-

meste arvule ja sellekohaseile füüsilise jõu avaldusile pakub temale ta kodumaa vaimseid ja sotsiaalseid hüvesid, mida mõnegi ülivõimsa naabri vägivallarežiim ei võimalda. Samased vahekorrad on meie juures juba õnneks olemas. Neid tõelise tõhususega edasi arendada võimaldab aga ainult demokraatlik ühiskonnakorraldus, mis seega kõige paremini rahuldaks meie loomulikke enesealalhoiu vajadusi. Et me oma püüded peame koondama esijoones sisemise jõu ja vaimse suuruse saavutamiseks, pole ju mingi uus tõde. See on lausutud juba ärkamisajal Jakob Hurda poolt ja olnud meie seitsaadik juhtivaks rahvusideoloogiliseks põhimõtteks*. Seda poleks olnud vaja uuesti põhjendada, kui meil rahvusliku enesetunde liigkärstuks läinud tõstmiskatseil just kõige viimati poleks sellest möödunud ja eksitavil väliseil eeskujudel haaratud suurusefektide järele, mis oma tagasilöökidega aga on toonud ainult kahju.

Meie suurtes, ühelt poolt kollektivistlikule, teiselt poolt ühtlasi juhprintsibiibile rajatud naaberriikides on üksikisik jäetud üldsuse kõrval selgesti tagaplaanile; ta huvid on tugevasti allutatud üldsuse huvidele. Üksikisik saab seal oma sise- ja väärtus- ja rahuldustunde, iseteadvuse alles riiklik-ühiskondliku kehandi kaudu, millesse ta kuulub. See väärtustunne tõuseb muidugi seda suuremaks, mida suurem ja jõulisem on riik. Selle süsteemi juures saab niiviisi paratamatult määravaks kvantiteet. Ja seepärast on see mõtlemisviis väikerahvale vastuvõetamatu. Väikerahvas peab oma piiratud massi juures ehitama oma tugevuse üksikisiku kõigi võimete arendamisele ja rakendamisele, ta võimalikult suurele algatusvõimele ja viljeldud teadvusele. Mitte mass-inimene, vaid isiksus! Ei tohi unustada, et inimene on kõigepealt vaimne olend ja et ta sellena võib saavutada ja anda oma parima ainult vabaduses. Vabadust võimaldab kõige täiuslikumalt aga ainult demokraatlik ühiskond.

* Vrd. H. Kruus, Jakob Hurda kõned (Tartus, 1939), lk. 17 jj.

Arvamine, nagu oleks demokraatlik ühiskond pulveriseeritud, mitteküllaldaselt ühtehoiduv ja terviklik, on ainult esimene pealiskaudne mulje. Õige demokraatia teatavasti rõhutab väga ühishuve ja ühtehoidumistarvet. Ta ei looda aga seda saavutada sunni teel. Sund ei kasvata ühiskonnaliiget, vaid annab sageli ainult näilisi tulemusi, võltsi terviklust. Ka ei saavutata õiget ühistunnet palja massipsühholoogilise mõjutamisega ja propagandaliste võtetega eriti niisuguse kriitilise loomuga rahva juures, nagu seda on eestlased. Tüse, õige ühistunne peab siin kasvama ühiskonnast endast üksikisiku harimise ja koostööle kasvatamise teel. Kuigi see tee on aeglane, on siiski ainult selle tagajärjed püsivad.

Demokraatia pole iseendast väikeriikide eesõiguseks, vaid me tunneme ka suuri demokraatiaid, kes just ka praegu peavad selle põhimõtte nimel ränka ususõda. Aga suurriikides seltsivad demokraatia teostamispüüdeile tahtmatult ka muud aspektid, võimulevitamise ja imperialistlikud vaatekohad. Väikeriigid on neist kõrvalmõjudest vabad ja on seega loomlikeks puhta demokraatliku mõtlemisviisi, vabaduse ja humaniteedi koldeiks. Ja säärase kolletena on neil iseäranis praegusel ajal, kus suured oma suurushullustuses on üksteist ja tsivilisatsiooni hävitamas, täita oma maailmamissioon näidates, et elu, edu ja õnn on vabaduses ja õigluses täiuslikum kui võimu- ja valitsemisihade rahuldamisest suruvate ja alandavate sunnirežiimide kaudu. Demokraatlikud ideaalid, õiglus ja vabadus on nii sügavasti juurdunud inimese loomuses, et neid tuleb pidada igavesteks. Kõnelda kultuurist ja edust kõrvale jättes inimsust, nagu sinnapoole kaldub mõni moodne suurrahva ideoloogia, tähendab unustada või eitada kultuuri kogu teist ja väärtuslikumat vaimset poolt. Nüüdne võitlus demokraatia vastu võib olla ainult möödaminevaks tagasilöögiks, mingiks hääminguks neis maades, mis veel pole suutnud kasvada ja küpseda küllaldasele tasemele. Kõige selle pärast praeguses kärjstatud maailmas hoia-

vad ja kannavad demokraatlikud väikerahvad maailma tulevastele põlvedele edasi suuri ühiskondlikke väärtusi, mille eest inimkond neile kord kindlasti on tänulik ja mis väikeriikidele inimkonna kultuuri ajaloo annab oma osa ja mõtte.

Demokraatia sotsiaalsed ja eetilised ideaalid koos meie rahvusliku eneseteostuse mõttega suudavad olla selleks tähi-seks, mis meile mitte ainult ei näita teed läbi nüüdsest ummikust, vaid ka annab kõrgema sihi edasi tulevikku. Otsi-des pääsu olukordadest, raskustest ja hingelistest kitsikustest, millesse praegune aeg meid asetanud, ei saa me, hoolimata kõigist vahepeal läbielatud kahtlusist, teisiti, kui peame pöör-duma nendesamade tähistele poole, mis 20 aasta eest andsid Eestile vabaduse ja meile kõigile teojõu ja usu. Kinnitagem kõik, kes me samades eesmärkides edasi näeme oma tule-vikku, uuesti oma tahet töötada nende saavutamiseks. Teos-tagem neid kõige esmalt igaüks iseendas — sest demokraatia põhjaks on enesekasvatus, isikukultuur — ja kandkem neid ka väljapoole. Mõeldes oma rahva sisemisele vabadusele ja tõusule, kinnitagem aga ühtlasi ka oma valmisolekut seista kõigega ta välise vabaduse ja väärikuse eest. Meie sisemine ja väline vabadus on lahutamatud — tänapäeval mitte vähem kui meie rahvusliku iseseisvuse sünniajal.

Kultuuriküsimusi

Eesti Üliõpilaste Seltside Vilistlaskogude Liidu Kultuurtoimkonna
Toimetused

- Nr. 1. Hans Kruus: Eesti rahva kutsumusest ja rahvusterviklusest. 32 lk., hind 40 s.
- Nr. 2. Harri Moora: Demokraatia rahvusliku kandjõuna. 16 lk., hind 25 s.
- Nr. 3. August Annist: Rahvalähedane haritlaskond ja selle kasvatus. 24 lk., hind 30 s.

Piiratud arvul on saada ka eritrükki „Akadeemiast“

A. Annist: Uue ajastu alguses.

EESTI ÜLIÕPILASTE SELTSIDE VILISTLASKOGUDE
LIIDU KIRJASTUS

TARTUS, ÜLIKOOLI T. 15—3, TELEFON 33-49

A

12014^a

II
160938^h

Hind 25 s.